

Hátránycsökkentés a pedagógiai gyakorlatban

Jankó Krisztina

PPKE BTK

Elméleti háttér: Hátrányos helyzet, esélyegyenlőség

A hátrányos helyzet kifejezés a 60-as években szociálpolitikai terminusként indult az útjára (Liskó, 1997; Papp, 1997), majd számos társadalomtudományi területen és a köznyelvben is megjelent. Pedagógiai értelemben: gazdasági, társadalmi, kulturális életkörülmények együttese, amelyek a tanulók egy részénél az iskolai előrehaladás szempontjából a többséghez képest kedvezőtlen helyzetet teremtenek, az átlagnál gyengébb iskolai teljesítményt vagy a tanulókkal kapcsolatos motiváció hiányát eredményezhetik. Többféle, egymástól eltérő pedagógiai törekvés létezik a hátrányok csökkentésére: speciális képzés kontra többséggel közös, de egyénre szabott differenciált oktatás.

Hazánkban különösen erős a családi háttér és a tanulói teljesítmény közötti kapcsolat (Andor-Liskó 2000; Kertesi-Kézdi 2010), valamint az is bizonyított tény, hogy az iskola növeli a társadalmi háttérből fakadó különbségeket (Balácsi-Horváth 2011). Számos országban, így nálunk is, a hátrányos helyzetűek meghatározott anyagi vagy természetbeni juttatásokban, kedvezményekben részesülhetnek, s a pedagógiában is kiemelt figyelmet érdemelnek.

Minőségi oktatás feltételei a köznevelésben

- Hátránykompenzáció – Esélyteremtés - Versenyképes tudás

Mindehhez komplex fejlesztés szükséges: az intézményrendszer-, a módszertan-és tartalomfejlesztés területén.

A hazai köznevelésben is találhatunk olyan pedagógiai módszereket, amelyek jó gyakorlatként szolgálnak a szociokulturális hátrányok enyhítésére, valamint olyan újszerű hátránykompenzáló megoldás is született, mint például a mentorálás, mely a neveléstudományban az esélyegyenlőség nézőpontja mellett megjelenő méltányosság elvének gyakorlati megvalósulásaként értelmezhető (Fejes – Kasik – Kinyó, 2009:52.). A hátránykompenzációban fontos: a tanár motiváló tevékenysége, a differenciálás, tanári értékelés, tanár-diák interakció.

Az előadásban a pedagógiai módszerek mellett a hatékony kompenzációs törekvésekre is kitérünk.

Hátránycsökkentés - felzárkóztatás

Az oktatási egyenlőtlenségek csökkentése érdekében alkalmazott hátrányos helyzetű tanulók iskolai kudarcainak mérséklését ún. felzárkóztatását szolgáló beavatkozások a következők: felzárkóztatást szolgáló elkülönített programok, iskolafejlesztés, egyéni fejlesztés stb.

A HH tanulóira irányuló fontosabb központi programok:

- Arany János Programok;
- Szakiskolai Fejlesztési Program;
- Integrációs Pedagógiai Rendszer (IPR);
- Útravaló Ösztöndíjprogram;
- HEFOP 2.1.1 Hátrányos helyzetű tanulók esélyegyenlőségének biztosítása az oktatási rendszerben;
- TÁMOP 3.3.1 Oktatási esélyegyenlőség és integráció;
- TÁMOP 3.3.5 Tanoda programok támogatása;
- TÁMOP 3.3.8 Közoktatási intézmények esélyegyenlőségi alapú fejlesztéseinek támogatása és így tovább...

Mottó: „Mindenki egyenlő, de nem egyforma” (Patricia Broadfoot) azaz: A tanulók közötti különbségek létezése természetes, minden gyereknek joga van a neki megfelelő nevelésre és oktatásra!

Komplex Instrukciós Program (KIP)

A tanárok számára lehetővé teszi a magas szintű csoportmunka szervezését heterogén összetételű, nagy számban hátrányos helyzetű tanulókat oktató osztályokban. Hazánkban 2001 óta alkalmazzák, bázisintézménye a Hejőkeresztúri IV. Béla Általános Iskola (K. Nagy - Nagy, 2005). A KIP alkalmazása egyrészt segíti a hátrányos helyzetű, tanulásban lemaradt tanulók felzárkóztatását, másrészt a csoportfoglalkozások során a heterogén összetételű osztályokban a speciális (státuszkezelő) instrukciós eljárás alkalmazásán keresztül lehetőség nyílik a tanulóknak az együttműködési szabályokra történő felkészítésére, a meg nem mutatkozó tehetségek kibontakoztatására a sokféle, eltérő képességet megmozgató tananyag alkalmazásán keresztül.

A munka központi eleme a csoporttevékenység, mely során megtapasztalják az egyéni felelősséget, számon kérést, és az egymástól való függést is. A tanulók elszigeteltsége a munka előrehaladásával egyre csökken, az alacsony státusú, passzív tanulók egyre jobban megtalálják a helyüket a munkában, és olykor irányító szerephez jutnak (Márton - Venter, 2005). A tanórai „speciális csoportmunka” főbb ismérvei: a) egy központi téma/kérdés köré szervezett csoportmunka több megoldásra lehetőséget adó nyílt végű feladatokkal, cél: a kreatív gondolkodás, vitakészség, problémamegoldó gondolkodás fejlesztése, egymás képességének, kompetenciájának a felismerése; b) munkaszervezés, cél: csoporton belüli együttműködés, kooperáció, szerepek elsajátítása, illetve a csoporttagok munkájának követése, társas helyzetük megváltoztatása; c) osztálytermi, csoporton belüli státuszhelyzetet képes befolyásolni, cél: egyenrangú munkavégzés biztosítása, mindenki képes és alkalmas a feladatok sikeres megoldására. A pedagógus a státuszkiegyenlítő beavatkozások (például a többféle képességet felhasználó feladatok és a pozitív megerősítés) használatával arra törekszik, hogy a tanulók egymás intellektuális kompetenciája iránti elvárásait megváltoztassa. A KIP alkalmas a heterogén tanulói csoport nevelésére: a) az osztályon belüli státuszbeli problémák már az iskola kezdő szakaszában felismerhetőkké és kezelhetőkké válnak; b) a csoportfoglalkozások alatt a heterogén összetételű osztályokban a speciális instrukciós eljárás alkalmazásán keresztül lehetőség nyílik a tanulóknak az együttműködési normákra történő felkészítésére; c) sokféle, eltérő képességet megmozgató tananyag alkalmazásával a felszín alatt megbúvó képességek kibontakoztatására (<http://komplexinstrukcio.hu/>). A kép forrása: <http://komplexinstrukcio.hu/>.

Film a Hejőkeresztúri Iskoláról: <https://www.youtube.com/watch?v=h0Vy4jHozLE>

Komplex Alapprogram (KAP)

Az EFOP-3.1.2-16-2016-00001, „A köznevelés módszertani megújítása a végzettség nélküli iskolaelhagyás csökkentése céljából – Komplex Alapprogram bevezetése a köznevelési intézményekben” célkitűzése a végzettség nélküli iskolaelhagyás csökkentéséhez kapcsolódó intézkedések iskolai szintű támogatása. A program célja a végzettség nélküli iskolaelhagyásra vonatkozó stratégia prevenciós célú beavatkozásainak megalapozása; a lemorzsolódás megalapozására alkalmas, tanulást támogató pedagógiai módszerek kidolgozása, és országos elterjesztése az alapfokú oktatásban résztvevők számára; valamint a pedagógiai szemléletváltás elősegítését szolgáló pedagógusképzési és továbbképzési tartalmak megújítása. Továbbá minőségi nevelés biztosítása az iskolákban; együttműködő, partneri kapcsolat megteremtése a tanár-diák között; a tanulók motiváltságának, érdeklődésének a növelése; a tanulói tevékenység előtérbe kerülése; biztosítson teret a sokoldalúság számára; a diákok tanuljanak meg tanulni; személyre szabott fejlődés elérése (<https://www.komplexalapprogram.hu/>).

A kép forrása: <https://www.komplexalapprogram.hu/>

Differenciált Fejlesztés Heterogén Tanulócsoporthoz (DFHT)

A DFHT középpontjában a személyre szabott differenciálás áll. A feladatok sokféleségén keresztül egy időben biztosítja a leszakadók felzárkóztatását és a tehetségek kibontakoztatását, gondozását. A tanítási-tanulási stratégia célja a tudásban és a szocializáltságban heterogén összetételű osztályok (eltérő képességű, motiváltságú és tudású) tanulói kis csoportok szervezése, fejlesztése; a tanulói viselkedés pozitív befolyásolása; az alulmotiváltság mérséklése; a kognitív, affektív szociális képességek fejlesztése; a tanulók közötti együttműködés elősegítése; a végzettség nélküli iskolaelhagyás mértékének a csökkentése, az adaptív és innovatív tanítási-tanulási környezet segítségével, a leghatékonyabb stratégiák, módszerek és technikák alkalmazásával; a tanulók képességeinek a kibontakoztatása; az inkluzív, bevonó, a tudásban heterogén összetételű osztályokban a speciális, státuszkezelő nevelési-oktatási eljárás alkalmazásán keresztül a tanulók közötti együttműködés kiépítése; a tanulók közötti státuszrangsor rendezésével az osztály szociális szerkezetének megváltoztatása.

A differenciálás típusai a gyakorlatban: 1) egyedül végzett munka, 2) teljesen és részben egyénre szabott munka, 3) párban folyó munka: páros munka, tanuló párok, 4) csoportban végzett munka, 5) kooperatív tanulás, kollaboratív munka, 6) rétegmunka (<https://www.komplexalapprogram.hu/cms/tartalom/megtekint/dfht>).

A kép forrása: <https://www.komplexalapprogram.hu/cms/tartalom/megtekint/dfht>.

Összegzés

A hátrányos helyzet elsősorban a szülők alacsony iskolai végzettségére, alacsony jövedelmére, a család stabilitásának hiányára, a család nagyságára, a mikrokörnyezet devianciájára, a család kisebbségi helyzetére, illetve a lakóhely szerinti hátrányokra vezethetők vissza. Hazánkban különösen erős a családi háttér és a tanulói teljesítmény közötti kapcsolat (Andor-Liskó, 2000; Kertesi-Kézdi, 2010), valamint az is bizonyított tény, hogy az iskola növeli a társadalmi háttérből fakadó különbségeket (Balácsi-Horváth, 2011).

Az esélyegyenlőség elősegítése érdekében számtalan hátránykompenzációs intézkedés született, melynek segítségével egyrészt igyekeznek a leszakadó rétegek problémáin segíteni, másrészt a felzárkóztatásukat megoldani.

Irodalom

- ANDOR Mihály – LISKÓ Ilona (2000): Iskolaválasztás és mobilitás. Budapest, *Iskolakultúra. /Iskolakultúra* könyvek 3./ 202.
- BALÁZSI Ildikó – HORVÁTH Zsuzsanna (2011): A közoktatás minősége és eredményessége. In: Balázs Éva – Kocsis Mihály – Vágó Irén (szerk.): *Jelentés a magyar közoktatásról 2010*. Budapest. Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, 325–362.
- FEJES József Balázs – KASIK László – KINYÓ László (2009): Bevezetés a mentorálás kutatásába. Budapest, *Iskolakultúra*, 5-6.
- KERTESI Gábor – KÉZDI Gábor (2010): Iskolázatlan szülők gyermekei és roma fiatalok a középiskolában. Beszámoló az Educatio Életpálya-felvételének 2006 és 2009 közötti hullámaiból. In: *Kolosi Tamás – Tóth István György (szerk.): Társadalmi Riport 2010*. Budapest. TÁRKI, 371–407.
- K. NAGY Emese – NAGY Zita Éva (2005): Egy hátránykompenzáló iskolai program. A Complex Instruction Program alkalmazása hátrányos helyzetű tanulók iskolai munkájában. *Új Pedagógiai Szemle*, 1. 86-102.
- LISKÓ Ilona (1997): Hátrányos helyzetű gyerekek a szakképző iskolákban. Budapest, *Educatio*, 1. sz., 8-23.
- PAPP János (1997): A hátrányos helyzet értelmezése. Budapest, *Educatio*, 1. sz., 3-7.
- PÁSKUNÉ KISS Judit (2010): *Tanulói sajátosságok tükröződése hátrányos helyzetű tehetségesek jövőképeiben*. Habilitációs értekezés. Debreceni Egyetem.
- RÉTHY Endréné – VAMOS Ágnes (2006): *Esélyegyenlőtlenség és méltányos pedagógia*. Bölcsész Konzorcium. Budapest.